

Павленко В.В. Педагогічні ідеї М. Корфа щодо розвивального навчання в школі / В.В. Павленко // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: зб. наук. праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С.С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н.М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 404 с. – С.359-365.

Павленко Віта Віталіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка).

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ М.КОРФА ЩОДО РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

В освітньому просторі України представлена велика різноманітність програм, методів, технологій навчання. Більшість з них може бути віднесена до одного з двох підходів у освіті: традиційного та розвивального. Традиційний підхід є спадщиною попередніх історичних епох. Розвивальний підхід базується на теорії навчальної діяльності Д.Б.Ельконіна-В.В.Давидова. Традиційне навчання орієнтоване на об'єктне відношення до дитини, розвиток у неї репродуктивного мислення, виховання слухняності. Водночас розвивальне навчання створює умови, у яких дитина може набути досвід життя як творчий, самостійний і відповідальний суб'єкт власної діяльності.

В останні роки питання розвивального навчання отримало широке визнання у теоретичних пошуках вітчизняних і зарубіжних педагогів та психологів (А.М. Алексюка, В.В. Давидова, Л.В. Занкова, І.Я. Лернера, А.В. Фурмана та ін.).

Часто в розмовах з батьками невстигаючих школярів учителі кажуть, що учень не здатний засвоїти шкільну програму з того чи іншого предмету при цьому вчителю слід пам'ятати, що кожна дитина має задатки до розвитку загальних здібностей: до розвитку мови, пам'яті, засвоєння знань.

Навчально-виховний процес необхідно будувати таким чином, щоб він активізував дії внутрішніх сил і потенційних можливостей дитини та сприяв

доведенню їхнього розвитку до оптимального рівня. Л.С. Виготський висунув ідею про дві взаємопов'язані зони розвитку: актуального та найближчого.

Зона актуального розвитку відображає систему знань і вмінь, які дитина вже опанувала (знаю, вмію, можу), і на основі яких вона спроможна розв'язувати пізнавальні та інші задачі. Рівень актуального розвитку обумовлює зону найближчого, тобто коло вмінь, які дитина може опанувати самостійно (не знаю, не вмію, не можу, хочу, готовий), або за умови сприяння старших у процесі навчання та виховання. Вона являє собою ті властивості психіки, які ще перебувають у стадії становлення, руху – відкрита зона [1].

Зона найближчого розвитку – це «завтрашній день дитини». В умовах спеціально організованого цілеспрямованого педагогічного процесу вона набагато раніше увійде у свій «завтрашній день», ніж при звичайному збігу обставин.

Обидві зони допомагають розкрити взаємозв'язок навчання й розвитку: інтенсивний розвиток може відбуватися лише в тому випадку, якщо навчання випереджає актуальний рівень розвитку й приводить в рух сили, що перебувають у зоні найближчого розвитку, тобто навчання повинне забігати вперед розвитку. Це є методологічною основою сучасних концепцій розвиваючого навчання.

Сучасне розуміння ідей розвивального навчання – це тривалий пошук шляхів і засобів навчання, які сприяють розвитку пізнавальних здібностей дитини.

Відомий педагог, методист, діяч у галузі народної освіти М.О. Корф був прихильником реформаторського шляху вдосконалення народної освіти 60-80 років XIX століття. Його педагогічна діяльність припадає на часи після скасування кріпацтва, коли більше 40 мільйонів селян отримали громадянські права, а питання про народну освіту стало першочерговим. Народну школу почали розглядати як інституцію, що повинна мати соціальне й державне значення, і водночас велися дискусії щодо зміни характеру, змісту і методів навчання, збільшення кількості шкіл та контингенту учнів.

Важливим чинником становлення педагогічних поглядів М.О. Корфа стало ґрунтовне вивчення різних типів приватних виховних закладів, що сприяло формуванню поглядів педагога на завдання школи, єдності виховання й освіти, характеру стосунків між учителем та учнями. Навчання в Олександрівському ліцеї в Петербурзі стало своєрідним поштовхом для формування та розвитку методологічних основ діяльності М.О. Корфа, його загально філософське переконання, що «наука одна, і завдання її полягає у вивченні людини й природи, і що різні науки, з яких читаються лекції під різними назвами, не що інше, як різні точки зору на людину та її діяльність і на природу» згодом дозволило М.О. Корфу розглядати педагогіку як «синтез наук про дух» [6, с. 8].

Посилаючись на ідеї Я.А. Коменського про школу як майстерню гуманності, педагог вибудував антропологічні засади власної системи навчання. В основу книги для читання «Наш друг» ним покладено чуттєве сприйняття тексту й принцип наочності, що відстоював Я.А. Коменський. Теоретичні положення М.О. Корфа про принципи єдиної школи, природовідповідності, детальна розробка класно-урочних занять свідчить про конкретизацію ним положень «Великої дидактики». Слід відзначити вплив на погляди М.О. Корфа теоретичної спадщини Й.Г. Песталоцці. Це, насамперед, гармонійність виховання, його мета як розвитку усіх природних сил і здібностей людини, що М.О. Корф поклав в основу всього процесу навчання в початковій школі.

М.О. Корф як і Г.С. Сковорода переконаний, що освіта має виявляти природні здібності дитини, чому сприятиме загальноосвітній характер школи. Співзвучний з позицією філософа й погляд М.О. Корфа про роль учителя, який повинен розвивати природні здібності дитини.

Він створив новий тип сільської школи – початкову школу з трирічним навчанням, розробив методику навчання, навчальні посібники «Малютка», «Русская начальная школа», «Наш друг», «Наше школьное дело». Тривалий час ця школа була зразком для всіх земських шкіл Приазовського регіону. М.О. Корф сформулював *головну мету* народної школи – збагачення учнів

корисними знаннями та розвиток їх природних здібностей. Школа повинна дати знання, які можна застосувати у практичному житті.

М.О. Корф розглядав земську школу як загальноосвітню з 3-річним терміном навчання лише як однокомплектну, де один учитель проводить заняття з усіма трьома класами – 1-го, 2-го, 3-го років навчання [2].

Високо оцінив педагогічну діяльність педагога К.Д. Ушинський, який завжди підкреслював, що народна освіта повинна стати громадською справою. Земська школа подобалася К.Д. Ушинському тим, що в ній втілювалися і його передові ідеї щодо змісту елементарної освіти. У земських школах М.О. Корф запровадив підручник «Рідне слово» як основну книжку для навчання в перших двох класах, а в третьому для навчання природознавству та історії використовував відповідні статті з хрестоматії «Дитячого світу» і організував творчу роботу приазовських учителів за вказівками, які подані у «Пораднику».

М.О. Корфа приваблювало у «Рідному слові» К.Д. Ушинського перш за все те, що головною настановою книги є розвиток розумових сил дитини, пробудження її свідомості. З болем згадував він, як одного разу, бажаючи підбадьорити учня, який вагався у відповіді, він простягнув руку, щоб погладити його по голові, і як дитина з жахом відсахнулася від нього, неначе їй простягнули не руку, а шматок розпеченого заліза. Та вже за два роки після введення нової системи навчання за книгами К.Д. Ушинського картина різко змінилася: *«Я вже бачив інших учнів: весело, ясно, жваво, дивились на мене і на всіх сторонніх відвідувачів, яких було багато, дитячі оченята. Зміст прочитаного переказують жваво, весело, невимушено, не вживаючи висловів, прочитаних у книзі»* [5].

Протестуючи проти релігійно-схоластичного навчання у церковнопарафіяльних школах, видатний педагог вважав, що діти повинні вивчати навколишню природу та народне життя, а основою навчання мають стати реальні знання, рідна мова та народна творчість. Позиція М.О. Корфа щодо значення та місця української мови в школі позитивно оцінювалась М.С. Грушевським, Б.Д. Грінченком, С.Ф. Русовою, С.О. Сірополком.

Головним засобом розумового розвитку учнів у земських школах були підручники М.О. Корфа. У них подавалися наукові відомості, які мали практичне значення для майбутнього життя й діяльності учнів, сприяли розширенню їх світогляду, розвиткові логічного мислення. У книзі «Наш друг» разом з оповіданнями та байками подавалося багато «ділових статей» побутового характеру й технічного змісту (виготовлення одягу, посуду, сільськогосподарського інвентарю тощо). Такий матеріал, вміло застосований учителем, викликав в учнів активне мислення, збуджував до пошуку істини, схиляв до критики, тим більш, що педагоги розробили для цього спеціальні технології та засоби [3, с. 205].

Найбільш висвітлені педагогічні погляди М.О. Корфа в статті «Научные основы обучения по Бену». У статті вчений обґрунтовує філософські та педагогічні основи своєї діяльності :

- місце і роль педагогіки в системі гуманітарного знання, що на думку М.О. Корфа, позначаються двома словами «людина» і «суспільство»;
- учитель повинен не тільки мати освіту, але й володіти умінням навчати й виховувати;
- теоретичною основою педагогіки є вчення про навички;
- основним завданням педагогіки є розвиток пізнавальної здатності, пам'яті, уяви й мислення;
- задоволення як стимул діяльності є одним з основних принципів наукової педагогіки виховання;
- індуктивний метод найбільш відповідає завданням початкової школи і спрямований на самостійну діяльність учня;
- виховання й навчання інших неможливе без самовиховання й самонавчання вчителя [6, с.10].

М.О. Корф, який усе життя боровся за реалізацію ідеї загального обов'язкового навчання, земську школу вважав лише першою сходинкою в освіті. Тому мету такої школи він визначив у її сенсі – готувати до життя в соціумі, в реальному середовищі, в конкретному суспільстві. На сторінках

журналу «Русская мысль» М.О. Корф писав: *«Школа повинна допомогти дитині стати на шлях самостійної, чесної, творчої праці, знайти своє місце в житті»*. У своїх теоретичних працях та практичних рекомендаціях М.О. Корф крок за кроком розглядає прийоми, методи, засоби, форми побудови навчально-виховного процесу, який би відповідав цій меті.

Аналіз дидактичних праць М.О. Корфа «Керівництво до навчання грамоти» та «Російська початкова школа» дозволяє стверджувати, що на основі вивчення закономірностей процесу навчання педагог сформулював розвивальний принцип навчання, під яким розумів «критерій, основу для вибору правильного методу дидактики». Звертаючись до відомих психологічних ідей своїх попередників, а особливо до праць К.Д. Ушинського, він експериментально не тільки розширив принцип практичності, свідомості, природності, швидкості, самодіяльності, наочності, врахування індивідуальних особливостей дітей, але саме в земській педагогіці обґрунтував принципи стислості, простоти, раптовості, впевненості в успіху і, що особливо цінно, подав конкретні практичні поради вчителю щодо їх застосування.

Саме з ініціативи М.О. Корфа у земських школах втілювалися основні дидактичні принципи розвивального навчання, а саме: *не вимагати від дітей заучувати матеріал без розуміння; забезпечувати доступність у навчанні; не звільняти дітей від самостійного обдумування; не залишати дітей без допомоги; у навчанні йти вперед, спираючись на вивчений матеріал*.

Особливу увагу педагог приділяв методам розвивального навчання. Він сформулював мету застосування методу навчання як правильний розподіл навчального матеріалу, системне його розташування, що полегшує як передачу, так і засвоєння. Справедливо вважаючи, що вчитель повинен бути не тільки педагогом, а й дослідником, він рекомендував сміливіше застосовувати самостійні письмові роботи, забезпечувати тісний зв'язок школи з громадським життям рідного села, краю, залучати учнів до краєзнавчої діяльності. Самостійні роботи були надзвичайно важливими в роботі земських шкіл, оскільки активізували розумовий розвиток дітей, формували спостережливість.

Основними дидактичними правилами М.О. Корф називав такі :

- не вимагати від учнів заучування того, що їм не зрозуміло, але добиватися міцного запам'ятовування того, що ними добре зрозуміле;
- забезпечувати доступність у навчанні;
- не звільняти дітей від самостійного обдумування, від самостійних міркувань і самостійного розв'язання тих чи інших питань і завдань, а, навпаки, в міру їх сил і можливостей залучати під час занять;
- не залишати учнів без допомоги у разі виникнення труднощів;
- у навчанні йти вперед, спираючись на досягнуте;
- застосовувати принцип наочності [2, с. 111-112].

Вивчення особливостей навчального процесу земської школи, де вчитель працював одночасно з трьома відділеннями, дозволяє стверджувати, що значної ваги набувала самостійна робота. Вчитель усно працював з одним відділенням, а двом іншим давав самостійну роботу, потім переходив до занять з іншими відділеннями. Це вимагало точного планування, конкретного й чіткого становлення класної самостійної роботи учнів, раціонального розподілу часу на кожен етап уроку. Навчання тривало 3 години до обіду і 3 години – після обіду. Термін навчання становив 3 роки.

Земська школа завдяки педагогічним пошукам М.О. Корфа, його спадщині стала на шлях розвивального навчання, а основою методики викладання затвердилася організація самостійної розвивальної діяльності учнів. Роль учителя була спрямована на активізацію діяльності учнів різноманітними засобами, методами та прийомами навчання. М.О. Корф висував високі вимоги до вчителя і проявляв постійну турботу про забезпечення школи добре підготовленими учителями.

Особливо велика і відповідальна, на його думку, роль учителя початкової школи тому, що саме тут закладається в учнів фундамент людської особистості, від якого залежить подальша доля людини; тому, що зробити це повинен він сам, поєднуючи функції і викладача і вихователя [2, с. 113].

Молодший шкільний вік – це вік допитливих, прагнення дітей знати якнайбільше про явища природи, тварин. Ця особливість молодшого школяра може стати основою для формування інтересів, кругозору. Учитель повинен бути не лише наставником, але й і радником, старшим товаришем.

Таким чином, ідеї М.О. Корфа є провідними ідеями в розв'язанні актуальних проблем розвивального навчання на сучасному етапі вдосконалення освіти: впровадження нових типів і видів викладання, історичний характер змісту національного виховання, особистісно-орієнтований підхід у навчально-виховному процесі.

Знання по-різному засвоюються і по-різному впливають на розвиток дітей залежно від способів керівництва навчальною діяльністю. Розвивальний вплив навчання найбільше визначається його процесуальною стороною, тобто тим, як саме воно організоване. Тому в перебудові організаційних форм – важливо, щоб високий навчальний результат досягався не за будь-яку ціну, а поєднувався з розвитком пізнавальних можливостей і потреб дитини, щоб виконавська діяльність підпорядковувалася творчій.

Список використаної літератури:

1. Выготской Л.С. Собрание починений / Л.С. Выготский. – М., 1991. – Т.1.
2. Кравець В. Історія української школи і педагогіки / Володимир Кравець. – Тернопіль, 1994. – 386 с.
3. Корф Н.А. Наш друг: Книга для чтения учащихся в школе и дома, руководство к начальному обучению родному языку. – СПб., Изд. Д.С. Кожанчикова, 1871. – 360 с. – С. 205.
4. Сборник постановлений Бердянского уездного земского собрания с 1866 по 1908 гг. В 3-х т. – Москва: Тип. Московского товарищества Н.Л. Казецкого, 1910. – Т.II. – 887 с. – С. 567.
5. Корф Н.А. Народная школа в руках крестьянского земства // Вестник Европы. – 1881. – Т.V. – Октябрь. – №10. – С. 784-811.
6. Попельнюх О.І. Педагогічна і просвітницька діяльність М.О. Корфа в контексті розвитку вітчизняної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» /
О.І. Попельнюх. – Полтава, 2009. – 20 с.